

לוי ובכור בנטילת ידיים לכהנים

א. בשו"ע (או"ח סי' קכח סע' ו) נפסק: "אע"פ שנטלו הכהנים ידיהם שחרית, חוזרים ונוטלים ידיהם עד הפרק, שהוא חבור היד והזרוע. והלוי **יוצק מים על ידיהם**". מקור המנהג שנהגו הלויים ליטול ידיהם של הכהנים בחזרת הש"ץ, מובא בבית יוסף (שם) "ראיתי האשכנזים נוהגים ליטול ידיהם בשעת נשיאת כפים, אף על פי שכבר נטלו ידיהם שחרית. ושמעתי שכן היו עושים גם כן בספרד, **ושהיו הלויים יוצקים מים על ידיהם**, ולא הייתי יודע מאין להם דבר זה ליטול על ידי הלויים, עד שזיכני ה' ומצאתיו מפורש במדרש **הזוהר פרשת נשא**". וסיים בבית יוסף: "וכן ראוי לנהוג".

לפנינו לשון הזוהר הקדוש: "תנא, כהן דבעי לפרסא ידוי, בעי ליתווסף קדושה על קדושה דיליה, דיבעי לקדשא ידוי על ידי דקדישא [כהן הרוצה לישא את כפיו צריך שיתווסף קדושה על קדושתו, [ולכן] עליו לקדש ידיו על ידי קדוש]. מאי קדישא [מי הוא ה"קדוש" שצריך ליטול את יד הכהן], **דא ליזאה דיבעי כהנא ליטול קדושה דמיא מן ידוי** [זהו הלוי, שהכהן צריך ליטול קדושת המים מידי], דכתיב וקדשת את הלויים, הא אינון קדישין [הרי שהם קדושים]. וכתב בלויים (במדבר יח, ב) **וְגַם אֶת אֲחִיקָה מִטָּה לְיִי שִׁבְטֵי אֲבִיךָ הִקְרַב אֹתָךְ**. מכאן כל כהן דפריס ידוי **בעי לאתקדשא על ידי קדישא**, ליתווסף קדושה על קדושה [מכאן שכל כהן שנושא כפיו צריך להתקדש על ידי מי שהוא קדוש [כדי] שיתווסף קדושה על קדושתו]. **ולא יטול קדושה דמיא מבר נש אחרא דלאו קדישא** [ואל יטול קדושת המים מאדם אחר שאינו קדוש]."

וכאשר אין לויים, נהגו **שהבכור** נוטל ידי הכהנים, כמובא בדברי הב"ח (שם) "ומצאתי במחזור ישן כתוב על שם מהר"י מולין ז"ל, דבמקום שאין לויים רק כהנים, אז **אם יש בכור יתן מים לכהנים** לנטילה לעלות לדוכן. עכ"ל. והיינו לומר, דיש שם גם כן ישראלים אלא שאין שם לויים וכהנים יחד, רק כהנים בלבד, אז **הבכור כשהוא פטר רחם שהוא קדוש, נכנס תחת הלוי ויוצק מים על ידי הכהנים**". וכן נפסק במשנה ברורה (ס"ק כב) "וכשאיין לוי, **יוצק בכור פטר רחם** דהוא גם כן **קדוש קצת**. ואם אין גם בכור, טוב שיטיל הכהן בעצמו משיציק ישראל על ידו".

מדברי הזוהר נראה שיש צורך שהכהן יתקדש לקראת נשיאת הכפים מאדם אחר שהוא קדוש. ולכן לוי שהוא קדוש בקדושת שבט לוי צריך ליטול את ידיו, ואם אין לוי, בכור יטול את ידיו שגם לו יש קצת קדושה "שהוא פטר רחם שהוא קדוש".

אולם בכף החיים (ס"ק מ) כתב: "אמנם **לא ראיתי מי שנהג כן**, ונראה דסומכין על פשט דברי הזוהר דמשמע דוקא לוי, ואם לאו לא יטול כי אם בידיו".

נטילת ידיים על ידי לוי ובכור אינה לעיכובא

ב. הפרי חדש (ס"ק ח) כתב: "מיהו **יציקת לוי לא מעכבא**, דהא עיר שכולה כהנים כולם עולים לדוכן אע"פ שאין שם לוי".

ואכן, בתשובות והנהגות (ח"ג סימן מח) כתב "ונראה פשוט **שאם אין עשרה שומעין לחזרת הש"ץ, לא יצא הלוי מבית הכנסת** כדי ליטול ידי הכהן, ואף שהדין הוא דחזן שהתחיל חזרת הש"ץ בעשרה ממשיך גם כשאין עשרה, חוץ מהנשיאת כפים גופא (עיין בביאור הלכה ריש סי' קכח), מכל מקום **עיקר המצוה דחזרת הש"ץ בעשרה דווקא** [ורק דביצאו מקצתן, אין מפסיקין וממשיכים הקדושה]. והאי מצוה עדיפא **ממצות לוי ליצוק** שהוא רק מעלה במצוה".

והוסיף עוד: "וכל שכן שאין לו ללוי לעבור כנגד המתפלל לשם זה". וכוונתו לפסק השו"ע (או"ח סי' קב סע' ד) "אסור לעבור כנגד המתפללים בתוך ד' אמות", ומאחר ונטילת הידים על ידי הלוי אינה לעיכובא, כאשר אין כהן בבית הכנסת, אין ללוי לעבור כנגד המתפלל, כדי ליטול את ידי הכהן. ולא עוד אלא שבעיקר המנהג שהלוי נוטל את ידי הכהן, תמה בתשובות והנהגות, מה ההיתר בגלל מנהג זה לצאת מבית הכנסת בשעת חזרת הש"ץ כדי ליטול את ידי הכהנים, ולהפסיד את שמיעת חזרת הש"ץ ועניית "אמן" אחר ברכותיו: "ובאמת מסופקני אפילו כשיש עשרה, אם כדאי ללוי לבטל לזה שמיעת חזרת הש"ץ ועניית אמן. ואם יש בלאו הכי לוי אחר שיצא ליטול ודאי לא יבטל גם הוא, שמצות אמן רבה היא מאד, ותמהני שהפוסקים לא הזכירו דבר זה". וסיים "וכל שכן בבכור שהדין כן".

נטילת ידים של לוי תלמיד חכם לכהן עם הארץ

ג. הפרי חדש כתב שנטילת הידים על ידי הלוי "לא מעכבא", ולכן "ברור שאם הכהנים עמי הארץ והלוי תלמיד חכם ואינו רוצה ליצוק מים על ידי הכהנים, שפיר קעביד [הלוי, שאינו נוטל את ידי הכהן], אע"פ שאין שם לוי אלא הוא". והוסיף: "ואדרבה, חייב מיתה אם יצק מים על ידי עם הארץ הכהן במכל שכן, מהא דאמרינן במסכת מגילה (כח, א) כל תלמיד חכם שמברך לפניו אפילו כהן [גדול] עם הארץ, אותו תלמיד חייב מיתה, שנאמר (משלי ח, לו) כָּל מְשֻׁנָּאִי אֶהְבֵּוּ מוֹת, אל תקרי משנאי אלא משניאי". ופירש רש"י: "שגורמין לבני אדם לשנאותו, שהרואה תלמיד חכם שפל לפני עם הארץ אומר אין נחת רוח בתורה". הפרי חדש אסר על לוי תלמיד חכם ליטול ידים של כהן עם הארץ, כי במעשה זה הלוי כביכול משפיל עצמו בפני עם הארץ והוא מבזה את כבוד התורה.

אולם באשל אברהם (בוטשאטש) כתב: "מה שכתב הפרי חדש עונש על תלמיד חכם היוצק מים על ידי כהן עם הארץ, נראה דלא שייך במדינות אלו כלל. כי אין בינינו עם הארץ שנזכר בהפולגות שבש"ס". הוא סובר שהלוי צריך ליטול ידים לכהן, כי בימינו אין בנמצא "עם הארץ" על פי ההגדרות של חז"ל, ובשל כך אין חשש שהוא משפיל עצמו בפני עם הארץ.

ואמנם בבאר היטב (ס"ק ח) הביא שנחלקו הפוסקים בדין זה: שבשו"ת מהר"י הלוי (סי' לט ומא) כתב שאם הלוי חכם והכהנים עמי הארץ "אם רוצה, אין צריך ליתן מים על ידיהם, רק יטלו בעצמם". ואילו הר"ש הלוי (סימן ט"י) כתב דמדת חסידות הוא ללוי תלמיד חכם ליצוק מים על ידי כהנים אף דהם עמי הארץ. ואם הלוי יראה שהשעה צריכה לנהוג סלסול [ולהימנע מליטול ידי הכהנים עמי הארץ], הרשות בידו [לא ליטול את ידיהם], דודאי אסור לזלזל בכבוד התורה".

לוי תלמיד חכם בנטילת ידים לכהנים שאחד מהם תלמיד חכם

ד. כאשר יש מספר כהנים, ואחד מהם תלמיד חכם, כתב הבאר היטב בשם מהר"י הלוי (סי' מא) כי הלוי "אינו רשאי ליצוק על תלמיד חכם ולא על עמי הארץ, אלא יצוק על ידי כולם". אולם הפרי חדש (שם) כתב לשיטתו על דברי מהר"י הלוי: "וליתא, דהא חייב מיתה כדכתיבנא".

ומה שהוכיח הפרי חדש שאסור ללוי תלמיד חכם ליטול ידי כהן עם הארץ מהגמרא במגילה "כל תלמיד חכם שמברך לפניו, אפילו כהן גדול עם הארץ, אותו תלמיד חייב מיתה", והוא הדין לנדון דידן, דחה בשו"ע הרב (סי' קכח סעיף יא) משתי סיבות, והתיר נטילת ידים של לוי לכהן עם הארץ: ראשית, "כיון שאינו משרת את הכהנים דרך חוק ומשפט כהונה, אלא מתכוון להוסיף קדושה על קדושתם. שנית, אין איסור כלל לחכם לזלזל את עצמו משום איזו הידור מצוה והוספת קדושה, ואדרבה זהו כבודו, כמו שיתבאר בסימן ר"נ". וכוונתו למנהגי האמוראים להכין בעצמם צרכי שבת [רב חסדא היה מחתך הירק דק דק, ורבה ורב יוסף היו מבקעין עצים] עליהם כתב מרן השו"ע: "ומהם ילמד כל אדם ולא יאמר לא אפגום כבודי, כי זה הוא כבודו שמכבד השבת". ומכאן יש ללמוד, שגם הלוי התלמיד חכם הנוטל ידי הכהנים אינו מזלזל בכבוד התורה, אלא אדרבה, זהו כבודו שמקיים את המנהג המובא בזוהר שיש ללוי ליטול ידי כהן קודם ברכת הכהנים.

אולם בספר עטרת פז (סי' קכח ס"ק יח) כתב על דברי השו"ע הרב: "מה שכתב השו"ע שם שנכון שיקנה בעצמו לכבוד שבת שאינו עושה בזה שירות לשום אדם, לא הוי בזיון כל כך, מה שאין כן לשרת הכהן שיצוק מים על ידיו, הוי בזיון טפיל". כלומר, יש הבדל בין טירחה לכבוד שבת שאין בה בזיון, ולכן "זה הוא כבודו שמכבד את השבת", ובין נטילת ידי הכהנים שהיא עבודת "שירות" לאדם אחר, שיש בה בזיון, ולכן על הלוי התלמיד חכם להימנע מליטול ידיים לכהן עם הארץ כדי לא לזלזל בכבוד התורה. והנה בעיקר הדין הסכים העטרת פז עם השו"ע הרב, כדבריו: "מכל מקום הדבר נכון מעצמו, כיון שעושה להידור מצוה אין זה זלזול כל כך". והוסיף: "ולענ"ד נראה לחזק דברי קדשו, דמי לנו גדול ממשנה רבנו, ומקרא מלא דיבר הכתוב (ויקרא ח, ו) וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת אֶהֱרֹן וְאֶת בָּנָיו וַיִּרְחֹץ אֹתָם בַּמַּיִם, אע"ג דבני אהרן לא היו כלל במדרגת משה, מכל מקום רחץ אותם במים. ואע"ג דעל פי הדיבור היה, מכל מקום מוכח דבמקום מצוה ליכא פחיתות הכבוד [ואני רגיל תמיד מזה להוכיח האנשים הנוהגים סלסול בעצמן וחרפה להם לעשות בעצמן איזה דבר מצוה, כגון אפיית מצות בערב פסח, שהוא זכר להקרבת קרבן פסח]".

לוי תלמיד חכם בנטילת ידיים לכהן עם הארץ כשיש לוויים נוספים ה. בשו"ת משנה שכיר (סי' לא-לב) נשאל על ידי תלמיד חכם לוי מגזע השל"ה הקדוש, שנהג תמיד לילך ליצוק מים על ידי הכהנים, אך משנבחר לכהן פאר כרב קהילה, התלבט האם ראוי שימשיך במנהגו, מאחר וראה שאביו שהיה רב קהילה במקום אחר, נהג לא ליטול ידי הכהנים. המשנה שכיר הביא בתשובתו את ספר שמן המאור (סי' קכח ס"ק ו) שכתב: "דכל הפלוגתא שהביא המג"א בשם תשובת הר"י הלוי [האם לוי תלמיד חכם יטול ידי כהן עם הארץ], אינו רק במקום שאין בעיר רק לוי אחד, אבל היכא שיש כמה לויים בעיר, נראה דגם ר"י הלוי מודה דיותר טוב שהלוי תלמיד חכם לא יטול כלל. שאם יצוק מים על ידי הכהנים תלמידי חכמים, יצטרך ליצוק על עם הארץ, לכן מוטב שלא יטול כלל, ודבר זה יכול להיות ע"י לויים אחרים שאינם תלמידי חכמים. כי מעולם אין החיוב של נטילת ידיים דכהנים מוטל על הלויים שהם יצוקו מים על ידי הכהנים, רק החיוב מונח על הכהנים שיקבלו היציקה זו מלויים, שאין זה אזהרה ללוי שיצוק מים על יד הכהן, אלא הכהנים הזהירו שמחוייבים הם לקבל מים מן הלוי". עם זאת מסיים השמן למאור: "ומכל מקום הלוי הממאן ליצוק מים על ידי הכהנים, לא טוב עושה, דגורם דכהנא לא מצי למיעבד המצוה כהלכתו להוסיף קדושה על קדושתו. ואם כן בנדון דידן שיש לויים אחרים, בודאי אין ללוי תלמיד חכם ליטול על ידי הכהנים אפילו קצתם תלמידי חכמים, כי למה יכניס עצמו להיות בכלל משנאי אֶהֱבֹ (משלי ח, לו), אשר הוא מדינא דגמרא במגילה דף כ"ח". וכן מסקנת המשנה שכיר להלכה, שאם אכן יש עוד לויים עם הלוי התלמיד חכם "לכולי עלמא לא יכניס עצמו בזה כדי שלא לפגוע בזלזול כבוד התורה, ומה גם שהוא מצוה דלא רמיא עליה כלל אפילו ביחיד, והיה בשב ואל תעשה, ולא ילך ליצוק מים". והוסיף עוד כי "זהו אפילו בסתם תלמיד חכם, וכל שכן בתלמיד חכם הממונה פרנס על הציבור, דכתב בים של שלמה (כתובות פ"ב ס"ב ב), במי שהוא ראש על הציבור, יזהר איך ומה יתנהג, שלא יתבזה בעיניהם, ודבריו לא יהיו נשמעין, ויצא שכרו בהפסדו, והבא ליטרה מן השמים מסייעין לו".

ו. להלכה

המשנה ברורה (ס"ק כב) פסק: "ואף שהלוי תלמיד חכם והכהן עם הארץ יש להחמיר [ולייטול ידי הכהן העם הארץ]. וכל שכן אם יש כהן אחד תלמיד חכם דמציל את כולם ומחוייב ליצוק אף על עם הארץ, כן כתב אליה רבה. וכתב המגן גבורים דכן עיקר". ונראה שהכריע להלכה שלא כהפרי חדש, וגם אין בין הכהנים כהן תלמיד חכם, הלוי התלמיד חכם חייב ליטול את ידי הכהן העם הארץ. אולם בעטרת פז כתב: "כיון שמצינו להפרי חדש שסובר שהוא איסור גמור, אם כן הלוי שהוא תלמיד חכם שרוצה לנהוג כמו שכתב הפרי חדש, מי מוחה בידו שלא לנהוג כן, שהפרי חדש היה רב כחו. והנה

גם הבאר היטב בשם הר"ש הלוי כתב דאם הלוי רואה שהשעה צריכה לכך לנהוג סלסול בעצמו, הרשות בידו אם השעה צריכה לכך. על כן **אין להורות בזה ולקבוע הלכה**, כיון דהכל **לפי צורך השעה**, ובפרט בדבר שיש דעות הפוסקים חלוקים, אין לקבוע בזה הלכה למעשה. אמנם הא ודאי מצד מדת חסידות יש לאדם לוותר על כבודו במקום שיש אפילו רק קצת הידור מצוה. וזכר לדבר מדוד המלך, שהיה מפזז ומכרכר ולא נתן לב לדברי מיכל בת שאול, ואדרבה אמר ועם האמהות אשר אמרת, עמם אכבדה, אבל מצד הדין אין לפסוק בזה הלכה למעשה כיון שיש בפוסקים דעות חלוקות".

ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק טו סימן כב) סיכם את הדינים: [א] אם הלוי התלמיד חכם איננו מעורר את עצמו לשאול על כך והולך לצקת, אזי יש למורה הוראה הנמצא שם להיות בשב ואל תעשה כדי שלא לבוא לידי מחלוקת. [ב] אם הלוי בא לשאול, אזי יש לפסוק ולומר לו: דאם רוצה למנוע את עצמו מלצקת, מותר לו לעשות זאת מעיקרא דדינא, ובכל גוונא שהוא, ואם רוצה לוותר וליצוק, אזי יש להורות לו שיכוון בזה **לא כדי לשרת את הכהן דרך חק משפט כהונה**, אלא כדי שעל ידי כך יבוצע את הכתוב בזוהר **להוסיף קדושה על קדושתו** שעל ידי כך תהיה הברכה כתיקונה לכבוד השי"ת, דאז, כפי שמסיים בשו"ע הרב שם בדבריו, אין איסור כלל לחכם לזלזל את עצמו משום איזו הידור מצוה והוספת קדושה, ואדרבה זהו כבודו. [ג] ואם רואים שהלוי מונע את עצמו מלגשת לצקת, בודאי **שאין להגיד לו שום דבר**, דהא זהו העיקרא דדינא, ובפרט אם המדובר במרא דאתרא או הרב של בית הכנסת, וחושש שאולי על ידי כך תהיינה תוצאות של איזה זלזול שהוא בכבודו ובהטלת מרותו לשם שמים, והחכם עיניו בראשו". אמנם אף בלוי תלמיד חכם שמונע עצמו מלגשת לצקת, כתב בתשובות והנהגות (ח"ג סימן מח) "מיהו כשמגיע זמן הרגל ראוי לכל לוי ליטול אז ידי הכהנים, שבזה מראה לפרקים שמחזיק עצמו כלוי, וכן ראיתי למרן הגרי"ז סולובייצ'יק, הגאב"ד דבריסק, שהיה לוי, ודקדק על כל פנים ברגל ליטול ידי הכהנים לנשיאת כפים. ונראה דברגל אף תלמיד חכם יש לו לצאת וליטול ידיהם".

• • •

מפתח הברכה מונח ביד הלוי

ז. במסכת זבחים (יט, ב) תנו רבנן: "אחד כהן גדול ואחד כהן הדיוט שלא **קידש ידיו ורגליו שחרית ועבד**, עבודתו פסולה". וכפי שנפסק ברמב"ם (הלכות ביאת מקדש פ"ה ה"א) "מצות עשה **לקדש כהן העובד ידיו ורגליו** ואחר כך יעבוד, שנאמר (שמות ל, יט) **וְרָחֲצוּ אֶהָרָן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם**. וכהן שעבד ולא קידש ידיו ורגליו שחרית, חייב מיתה בידי שמים, שנאמר (שם פסוק כא) **וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמְתּוּ**, ועבודתו פסולה, בין כהן גדול בין כהן הדיוט". והנה **בעבודת הכהנים בבית המקדש** יש חיוב לכהן לקדש ידיו ורגליו, ולא מצאנו בשום מקום שהכהן צריך ליטול את ידיו מלוי, ואם כן מדוע **בנשיאות כפים** צריך הכהן לקדש את ידיו בנטילת לוי.

קושיא זו הקשה המשנה שכיר (שם) "דלא מבואר בשום מקום דכהן שהולך לעבודה דמחוייב לקדש ידיו ורגליו, דיצטרך דאחר יצוק המים של קידוש על ידיו ורגליו, ולמה יהיה עדיף נשיאת כפים דהצריך הזוהר דלוי יצוק מים על יד הכהן כדי להוסיף קדושה על קדושתו, ולמה לא חששו על הוספת קדושה זו גם בעבודת בית אלוקינו, להצריך גם שם דלוי יקדש לכהן ביציקת מי הכיור עליו".

ותירץ המשנה שכיר (שם) על פי דברי ספר קהלת יעקב (ערך ברכה אות ב) "יש י"ג מפתחות לברכות העליונות, וי"ב הן נגד י"ב חדשי השנה, ונמסרו ל"ב שבטים. ומפתח הי"ג כולל כל הי"ב מפתחות, והוא מפתח הפנימי, ונמסר לשבט לוי. והוא סוד אורים ותומים, וזה שאמר (דברים לג, ח) **וְלֵלִי אֶמֶר תִּמְיָךְ וְאוֹרֶיךָ**. והמפתח הפנימי הלזה הוא סוד ברכת כהנים המסור לבני לוי". וכתב המשנה שכיר: "המורם מדבריו הקדושים, **דהמפתח של ברכת כהנים מונח ביד לוי**. וניקח דמיון דמלך צוה לאחד ממשרתיו ליקח מאוצר שלו דבר אחד וליתן לאוהבו, אבל המפתח של האוצר מונח ביד אחד משריו, הכי מוטל על השר הזה לילך אחר המשרת וליתן לו את המפתח. רק החוב הוא על המשרת לילך אל השר ולבקש ממנו מפתח. כן הוא גם כן בענין ברכת הכהנים, הכהנים נצטוו להמשיך ברכה מהאוצר העליון לישראל,

אבל המפתח של האוצר מונח ביד לוי. אם כן ממילא הם צריכים לבקש מהלוי ליתן להם את המפתח של האוצר. ונראה לי דזה סוד של נטילת הלוי על יד הכהן, **שבזה מוסר לו המפתח הכללי להשפיע ברכות לישראל מברכות העליונות**".

ועל פי זה הסביר המשנה שכיר "דדווקא בברכת כהנים היתה קפידיא זו, כדי שבזה יהיה מסירת המפתח שביד הלוי אל הכהן ליקח הברכות מאוצר העליון". ולכן אע"פ שבקידוש ידים במקדש לא היה צורך ליטול ידים מלוי, בברכת כהנים נצרך הכהן ללוי בשל מפתח הברכות שנמצא בידו. והוסיף המשנה שכיר: "והדברים מתוקנים מאד".

בכור הנוטל ידי הכהן - מאם ולא מאב

ח. לעיל [אות א] **הבאנו את דברי הב"ח שכתב בטעם המנהג שאם אין לוי, הבכור נוטל ידים לכהן כי הוא "פטר רחם" [דהיינו בכור מאם] שהוא קדוש**, נכנס תחת הלוי. ודייך המג"א (ס"ק ז) מדברי הב"ח שהמנהג שהבכור נוטל ידים לכהן נאמר ב"בכור לאם דווקא, אבל בכור לאב לבד לא מצינו קדושה האידנא".

והנה בתורה מצינו שקדושת הבכור נאמרה על "פטר רחם", דהיינו בכור מאם, כלשון הכתוב (שמות יג, ב) **"קִדְּשׁ לִי כָל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶדָם וּבְבִהֶמָּה לִי הוּא"**. ואילו בהמשך (שם, יג) נאמר **"וְכָל בְּכוֹר אֶדָם בְּבִנְיָהּ תִּפְדֶּה"**, וביאר הרמב"ן (שם) **"כל הנמצאים בישראל היום, כי בעבור שפדאם ממוות בהכותו בארץ מצרים, ציוה שיהיו קדושים לו לעבוד את עבודת ה' עד שהחליפם בלויים" (במדבר ג, מו)**. וכן מבואר בספורנו (שם) **"והיו בכורי ישראל ראויים ללקות עמהם על דרך פן תספה בעון העיר (בראשית יט, טו), והצילם במה שהקדישם לו, באופן שהיו בכורי האדם בישראל כמו נזירים או יותר, מיוחדים לעבודת הא-ל יתברך, ואסורים בעבודת הדיוט"**.

כלומר, קדושת הבכורות נובעת בכך שנפדו ממוות במכת בכורות. ובמכת בכורות ניצלו ממוות כל הבכורות – הן מאם והן מאב. ולכן גם בערב פסח כל הבכורות מחוייבים בתענית, כפי שנפסק בשו"ע (או"ח סי' תע ס"א) **"הבכורות מתענים בערב פסח, בין בכור מאב, בין בכור מאם"**. וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק ב) **"שמכת בכורות היתה בכלם כדאיתא במדרש"**. ונמצא שקדושת הבכורות היא על כל הבכורות. והסיבה שמצות פדיון הבן נאמר רק על בכור מאם ["פטר רחם"] היא גזירת הכתוב, וכפי שכתב ערוך השלחן (יו"ד סי' שה ס"ב) **"מצות עשה על כל איש מישראל הנולד לו בן בכור מאשתו הישראלית, אף שאינו בכור לאביו, כיון שהוא בכור לאמו – חייב לפדותו בחמש סלעים מכהן. ולהיפך אם אינו בכור לאמו, אף שהוא בכור לאביו – אינו חייב לפדותו, דהתורה תלתא ב"פטר רחם", כשזה הולד פתח רחם אמו חייב בבכורה. וזהו היפך מבכור לנחלה, דתלוי רק בבכור האב ולא בבכור האם, שכן גזרה תורה בפדיון הבן"**.

ומעתה נשאלת השאלה, מדוע כתב המג"א שרק בכור מהאם "הוא קדוש ונכנס תחת הלוי", והרי בכור מאב קדוש באותה קדושה של בכור מאם, ומה איפוא ההבדל ביניהם, וצ"ע.

וביותר הקשה ידידי רבי משה שטרנבוך בספרו מועדים וזמנים (ח"ז סימן קסט) **"ואני תמה, שבכור אין בגופו קדושה כמו בבכור בהמה לאסור גיזה ועבודה, ולאחר פדיון הבן ודאי שוה לכל ישראל, ומנלן שעליו המצוה ליטול ידי הכהנים. ואדרבה, להיפך הוא אמינא שהמצוה בבכור מאב דווקא, שעליהם היתה מוטלת העבודה במדבר, וכן לענין ירושה נוטל פי שנים בנכסי אביו מצד מעלתו, אבל בכור פטר רחם מאמו לאחר פדיון, אין בו שום מעלה או קדושה ומנלן שעליו מוטל המצוה ליטול ידי הכהנים, וצ"ב"**. הגר"מ שטרנבוך הקשה קושיא נוספת על המג"א בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סימן מח) **"ובעיקר הדין שהעתיקו הב"ח והמג"א בשם מהר"י מולין שבכור נוטל לכהנים צ"ע"**, שאפילו נימא שהיה בו בלידתו קדושה ממש, מכל מקום **בפדיון הבן פקעה קדושתו לגמרי**, והקדמונים לא הזכירו דבר זה. וחידוש האחרונים שגם אחרי פדיון הבן נשאר בו קדושה בזמן הזה, וכעין פסולי המוקדשין לאחר פדיון שנשאר מקצת קדושה לגיזה ועבודה, צ"ע המקור לדבריהם".

מעלת הבכור הנובעת מקדושתו שיעבוד בבית המקדש לעתיד לבוא

ט. ונראה בביאור הדברים בבירור קדושת הבכורות בעבר, בהווה ובעתיד.

בפרשת במדבר (ג, יב) נאמר: "וְאֶנִּי הִנֵּה לְקַחְתִּי אֶת הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת כָּל בְּכוֹר פֶּטֶר רָחֵם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם". ופירש רש"י: "ואני מהיכן זכיתי בהן [בלויים], מתוך בני ישראל, על ידי הבכורות זכיתי בהם ולקחתי תמורתם. **לפי שהיתה העבודה בבכורות**, וכשחטאו בעגל נפסלו, והלויים שלא עבדו עבודה זרה נבחרו תחתיהם". ומקור הדברים בגמרא בבכורות (ד, ב) "עד שלא הוקם המשכן, היו במות מותרות **ועבודה בבכורות**", ורק כשהוקם המשכן צוה הקב"ה שהעבודה תעשה על ידי הלויים, שלא חטאו בחטא העגל.

ולעתיד לבוא תחזור העבודה לבכורות, ויחד עם זאת, הלויים לא ירדו מדרגתם, וכפי שכתב האור החיים הקדוש (במדבר ג, מה) "קח את הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל בְּכוֹר בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת בְּהֶמְתָּם הַלְוִיִּם תַּחַת בְּהֶמְתָּם וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם אֲנִי ה', הכוונה במאמר **אֲנִי ה'**, לומר שהגם שאמרו רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני שסד) **עתידיה עבודה שתחזור לבכורות**, לא ירדו הלויים מהיות לה', והוא אומר וְהָיוּ לִי אֲנִי ה', כשם ששמי לעולם ועד, כמו כן יהיו לי הלויים" [והמקור לדבריו במדרש (במדבר רבה ב, ב) שבכל מקום שנאמר "לי" היינו לעולם - בעולם הזה ובעולם הבא"]. ומבואר שהבכורות נבחרו לעבודה, וכשחטאו בעגל הוחלפו על ידי הלויים, ולעתיד לבוא תחזור העבודה לבכורות במקביל לעבודת הלויים.

והנה מלשון הכתוב "וְאֶנִּי הִנֵּה לְקַחְתִּי אֶת הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת כָּל בְּכוֹר פֶּטֶר רָחֵם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם", משמע כי בחירת הלויים לעבודה היתה במקום הבכורים שעבדו שהיו "**פטר רחם**". ומכאן נוכל להסיק שקודם חטא העגל היתה עבודת הבכורות **רק בבכורות מאם** - "פטר רחם", ולא בבכורות מאב. ולפי זה נראה **שגם לעתיד לבוא**, תהיה העבודה בבית המקדש כשרה **רק בבכורות מאם** ולא בבכורות מאב.

ומעתה מבואר המנהג שהבכור נוטל ידים לכהן הוא **רק בכור מאם** ולא בכור מאב, כי מעלת הבכור **נובעת מקדושתו שיעבוד בבית המקדש לעתיד לבוא, ומעלה זו כאמור, היא רק בכור מאם ולא בכור מאב**.